

La part fosca de la indústria agrícola. El fet de l'espàrrec

Judith Martínez Vila

**La part fosca de la indústria
agrícola.
El fet de l'espàrrec**

Judith Martínez Vila
Àrea d'Anàlisi de la Xarxa

**La part fosca de la indústria
agrícola.
El fet de l'espàrrec**

Judith Martínez Vila
Àrea d'Anàlisi de la Xarxa

El **Grup d'Acció Política (GAP)** de la Xarxa de Consum Solidari es va crear per iniciativa de alguns socis i sòcies que volien anar més enllà del consum de productes de comerç just i ecològics, i constituir un espai de reflexió amb l'objectiu de fer activitats de incidència política en favor de la sobirania alimentària i per la denúncia raonada del actual model de producció de aliments i les injustes relacions comercials que ofeguen als productors/res locals, tant del nord com del sud.

Els Papers del GAP és producte d'aquesta iniciativa.

Autoria: Judith Martínez Vila

Coordinació i revisió: Xarxa de Consum Solidari

L'estudi *La part fosca de la indústria agrícola. El fet de l'espàrrec* es va presentar com a Tesina en el Màster de Desenvolupament Internacional (VII Edició) que imparteix la Universitat Politècnica de Catalunya i Setem.

Edició: Xarxa de Consum Solidari

Pça. Sant Agustí Vell, 15 – 08003 Barcelona

Barcelona. Setembre de 2013

Aquesta publicació ha estat realitzada amb el suport de l'Agència Catalana de Cooperació per al Desenvolupament. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de l'organització que ho edita, i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'Agència Catalana de Cooperació per al Desenvolupament.

INDEX

Introducció	7
1. Expansió de la indústria agrícola a la costa del Perú	11
2. Propagació de l'espàrrec d'importació a Navarra	29
3. Conclusions	47
Referències	51

Introducció

L'actual model alimentari i l'expansió de la indústria agrícola dirigits pels països econòmicament més rics han generat un daltabaix global sense precedents: acceleració del canvi climàtic, reducció de la biodiversitat a unes poques espècies que produeixen molt en poc temps, concentració de la propietat de la terra en poques mans, fam, davallada de preus dels productes agrícoles, ... diferents efectes d'una mateixa conjuntura i el desig d'aferrar-se a un model en acceleració constant que és insostenible.

L'origen de tot plegat es troba en l'anomenada "Revolució Verda" dels anys 70 que va modernitzar absolutament l'agricultura, la liberalització dels mercats agraris impulsada des de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i els tractats bilaterals de comerç, i també el preu relativament barat del petroli que ens les últimes dècades ha afavorit el comerç mundial d'aliments.

Amb això, es despleguen unes relacions comercials directament hereves del repartiment internacional de la producció que es va decidir anys enrere, en l'època del colonialisme: en les que els països ex-colonials (el Sud) aporten els productes bàsics, matèries primeres o manufactures poc tecnificades, orientades als mercats de les ex-capitals (el Nord), i aquestes últimes aporten productes agrícoles transformats, béns manufacturats d'altres prestacions i serveis comercials. D'aquesta manera, es perpetuen els lligams de subordinació i dependència econòmica.

Es compta amb diversos estudis i moviments que alerten sobre la perillositat d'aquesta crisi social i ecològica global, i la necessitat de canviar el model alimentari i les relacions comercials Nord-Sud actuals, però els països dominants segueixen mirant cap a una altra banda aplicant polítiques que fixen el problema.

Els aliments i la nostra nutrició avui són un producte més, una moneda de canvi amb la que es poden fer molts diners. S'arriba a la paradoxa d'una agricultura sense agricultors, i qui s'enriqueixen són unes poques empreses amb molt de poder que dominen el panorama internacional i tenen una ampla capacitat d'influència a diversos nivells.

El més sorprenen i absurd de tot plegat és la realitat que aquest fet està posant en joc tant la nostra salut i la de les generacions futures, com l'equilibri del nostre Planeta Terra.

Des del començament d'aquest canvi de model i l'expansió continuada de la indústria agrícola arreu, els bancs i les grans empreses s'han desenvolupat sense gaires inconvenients i s'han assegurat una bona plaça allà on els ha interessat fer negoci. Això sí, amb l'ajuda a l'ombra de les polítiques del BM, el FMI i la CEE, en el cas de les indústries agrícoles de la Unió Europea. Són aquests qui estan incidint concretament sobre l'alimentació diària de milers i milers de persones.

A fi d'il·lustrar les implicacions del model alimentari vigent i la transformació que ha patit l'agricultura, aquesta tesina es centra en un producte tan habitual a casa nostra com és l'espàrrec. L'Estat espanyol, i específicament la Comunitat de Navarra, és productor tradicional d'espàrrec, no obstant, en les últimes dècades s'ha posicionat com una dels principals països importadors d'aquest fruit. Què ha passat? De quina manera està

afectant aquest fet als territoris implicats?

En la primera part d'aquest document es presenten els esdeveniments que han garantit que Perú sigui avui el principal país exportador d'espàrrecs del món, tot i que els seus habitants gairebé no utilitzen l'espàrrec en la seva dieta alimentària, aquest es cultiva en detriment d'altres productes de consum habitual. Per aquest fet, s'estudia la zona de la costa nord de Perú on, des de dècades enrere, es desenvolupa un enorme projecte estatal d'irrigació conegut amb el nom de Proyecto Especial Chavimochic (PECH), el qual ha afavorit que l'establiment de nombroses empreses de la indústria agrícola i la producció per a l'exportació sigui cada dia més important. S'expliquen, doncs, els canvis considerables que pateix aquesta zona de la costa peruana, els impactes ambientals i sobretot els efectes socials que s'observen.

En la segona part es comenta l'altra cara de la moneda, atès que, al mateix temps que Perú incrementa el seu cultiu d'espàrrec per a l'exportació, l'estat espanyol n'esdevé un dels principals destinataris. La Comunitat Foral de Navarra ha estat històricament una de les zones més importants de la península en la producció i la comercialització d'espàrrec, no obstant, a causa del conjunt d'alteracions en les relacions comercials mundials i l'adaptació del consumidor local a aquest fet, es presenta una forta davallada en el sector, aclaparat per la competència ferotge de tercers països en condicions molt favorables. Per això, aquest capítol es centra en la manera

com l'espàrrec d'importació ha filtrat en terres navarreses i espanyoles, i després en els efectes directes d'aquesta realitat sobre l'agricultura tradicional.

En definitiva, aquest estudi pretén mostrar per un costat dues realitats paral·leles, molt diferents d'entrada però profundament relacionades entre si, que serveixen per il·lustrar a través d'un producte tan quotidià per a nosaltres com és l'espàrrec, el canvi d'hàbits alimentaris fruit de les polítiques concretes dels qui

acaparen el poder; i per l'altre costat, la manera com això afecta als habitants dels dos territoris.

L'alimentació de les persones està en joc, i tant les estratègies de producció com les formes de consum en són la clau. Per això, al final s'expliquen algunes respostes dels qui creuen en fer les coses d'una altra manera, i s'analitza l'alternativa de la Sobirania Alimentària com una alternativa global de canvi des del punt de vista de l'alimentació, l'agricultura i les relacions comercials.

1. Expansió de la indústria agrícola a la costa del Perú

1.1 L'agricultura a la costa peruana

En els nostres dies, el sector agrícola d'exportació representa una de les principals activitats econòmiques al Perú. Concretament la costa peruana té el privilegi de considerar-se tenidora de les millors terres de cultiu del país, les quals s'estenen al llarg del litoral dibuixant un territori allargat entre l'oceà Pacífic i els Andes peruans. Estan formades per més de cinquanta valls originàriament seques i sorrenques que avui, convenientment irrigades, són terres d'alt rendiment i elevada productivitat.

A fi d'entendre la situació que viu avui l'agricultura costanera del Perú, cal adoptar una perspectiva a llarg plaç en les diverses etapes de concentració de la terra.

A Perú, com a molts països d'Amèrica Llatina, la grandària de la propietat de la terra ha estat sempre matèria de controvèrsia. El tema era

especialment sensible en el Perú d'abans de la Reforma Agrària, quan, segons el Censo Agropecuario de 1961, el 75,9% de l'àrea censada estava concentrada en la propietat del 0,4% de les finques. A partir de la idea de que la diferència entre latifundis i minifundis era socialment injusta i un obstacle per la democràcia, es va plantejar la necessitat de fer reformes agràries a Perú i a la resta d'Amèrica Llatina cap a finals de la dècada de 1950 i inicis de 1960.

La Reforma Agrària duta a terme durant el govern de Velasco Alvarado, va expropiar les propietats per sobre de les 150 hectàrees de terres de cultiu. Després de fracassar en l'administració conjunta d'aquestes terres, les van parcel·lar en finques familiars, de les que se'n van beneficiar desenes de milers de famílies que es van sumar als centenars de milers de petits agricultors que des d'aleshores constitueixen la immensa majoria del món rural peruà.

La Reforma Agrària va acabar amb un cop intern el 1975, a càrrec del general Francisco Morales Bermúdez, quan paral·lelament es va iniciar una crisi econòmica internacional que va tenir un fort impacte al Perú.

Els anys 70, Perú era un dels països més ofegats del planeta pel seu deute extern, havent trucat fins a tres vegades la porta del Club de París a fi de renegociar el seu deute. Aquesta situació va prolongar els efectes de la crisi fins a inicis de la dècada dels 90, quan Alberto Fujimori va arribar al govern i va establir una sèrie de canvis, prioritzant els pagaments del deute per damunt de les inversions en polítiques socials.

L'any 1991, el govern de Fujimori va determinar la Ley de Promoción de Inversiones en el Sector Agrario, que entre d'altres coses, dictava que les terres erigades de la costa peruana passaven a ser propietat de l'Estat, incloses les de les comunitats que no tenien títol; i a més va autoritzar l'arrendament de les terres comunals.

Després, l'any 1993 va promulgar la Constitució actual, i l'any 1995 va promulgar l'anomenada Ley de Tierras, una de les més liberals d'Amèrica Llatina i que avui continua vigent; aquesta llei no estableix pràcticament cap limitació de grandària de la propietat, d'ús del sòl, ni condicions pel propietari.

D'aquesta manera, l'Estat privatitza les terres costaneres del Perú i les fa cultivables amb obres d'irrigació finançades total o parcialment pel mateix Estat. El model de privatització és, des del govern de Fujimori, vendre les terres en

grans lots als que, pel volum dels recursos exigits, només poden accedir els grans inversionistes.

Això és el que ocórrer fins a l'actualitat, perquè els governs posteriors han mantingut els eixos centrals de les polítiques de terres i l'expansió de la indústria agrícola per a l'exportació. Des del punt de vista econòmic, aquestes polítiques són un èxit: han multiplicat les exportacions, han introduït noves tecnologies, han guanyat terres al desert... No obstant això, en aquesta percepció de triomf, queda invisibilitzada l'agricultura familiar, la petita i mitjana agricultura, aquells qui proveeixen la major part de l'alimentació que consum el país.

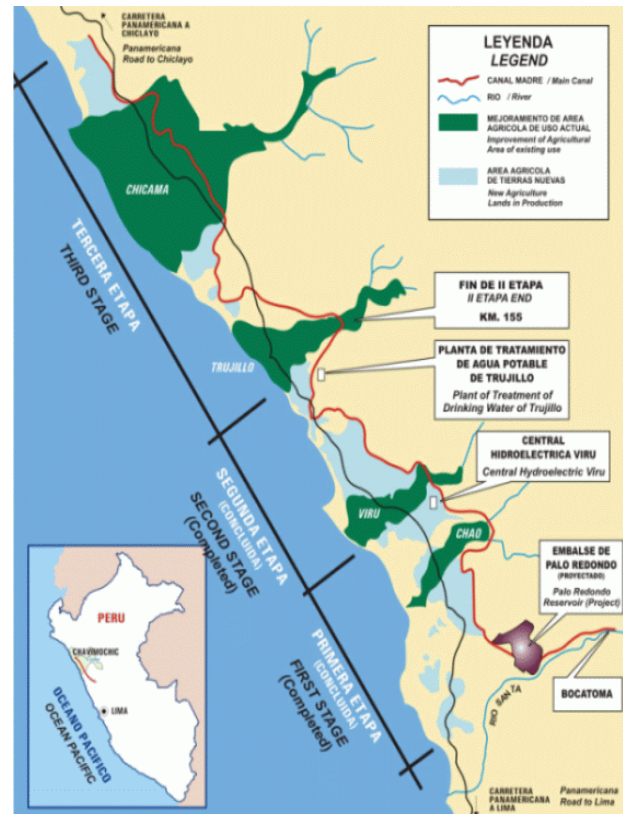
També, molts petits agricultors es veuen pressionats a vendre o llogar les seves parcel·les ja que l'entorn en el que treballen els és hostil: no tenen accés al crèdit formal, no tenen bons sistemes de comercialització..., i a més, generalment no estan organitzats.

El discurs difós per el president Alan García del “perro del hortelano” és clar, ve a dir que els pagesos i nadius, en tant que pobres i ignorants, han de transferir els recursos naturals que posseeixen (però desaprofiten) als grans inversionistes, que són rics i saben el que es fan. O sia, en els últims vint anys es presenta un panorama idoni per la indústria agrícola a la costa del Perú, que concentra importants extensions de terra i aprèn a moure's en el mercat internacional. Un exemple de tot això és el Proyecto Especial Chavimochic.

Proyecto Especial Chavimochic

D'entrada, explicar que ja durant el segle passat, diversos governs peruans, també durant la Reforma Agrària, van estar preocupats pel dèficit d'aigua en moltes valls costaneres del país, i van parlar de la utilització de les aigües del riu Santa en un projecte d'irrigació. Inclòs, en el disseny inicial d'aquest projecte l'any 1967, es va dictar una llei¹ per estipular que els beneficiaris en serien els agricultors sense terres interessats, els tècnics agropecuaris i els professionals del camp que ho sol·licitessin a la zona de la Pampa Blanca, Chao i Virú.

Més tard, durant el govern d'Alan García ja es va parlar d'un nom nou que no només comprenia Chao i Virú, sinó també Moche i Chicama, d'on ve el nom CHAVIMOCHIC.

En efecte, el Proyecto Especial Chavimochic compleix l'objectiu final de posar rec a 70.000 hectàrees de terres desèrtiques i millorar el de més de 74.000 hectàrees de terres antigues localitzades a les valls. El número 117 de LRA² assenyala que Chavimochic representa clarament el model vigent de desenvolupar en grans irrigacions: «Es el proyecto que más tierras incorporaría a la frontera agrícola, sin contar que, sumando sus tres etapas, también será el proyecto de irrigación más caro de la historia del Perú».

¹ La llei 16667 del 28 de juliol de 1967 declara el Proyecto Especial Chavimochic de necessitat i utilitat pública.

² Accesible a:
<http://www.larevistaagraria.org/sites/default/files/revista/r-agra117/LRA-117.pdf>

La construcció de la infraestructura hidràulica va començar el 1986 i es va completar el 1990, quan es van iniciar les obres de la primera etapa i es va desviar l'aigua del riu Santa cap al nord de la costa peruana per un canal principal de 83,4 kilòmetres.

Però no va ser fins l'any 1994, durant el govern de Fujimori, que es va començar realment el procés d'ocupació territorial i es va fer palès com l'essència i el contingut inicial del projecte havia anat canviant al llarg dels anys pel dogma neoliberal, que veia tot el bé i la solució a la crisi que patia Perú en les forces del lliure mercat.

Per tant, les mils d'hectàrees regades pel projecte Chavimochic finançat per l'Estat, és a dir, per totes i tots els peruans, es van transferir a preus

altíssims a fi de rendibilitzar la inversió i generar guanys.

La venda de terres es va realitzar en lots de mida variable, des de 50 a més de 1000 hectàrees. El factor individual més important que va determinar l'elecció dels beneficiaris va ser el compromís d'aquests a invertir el màxim en el desenvolupament de les terres en el mínim temps possible. A més, les concessions es van fer a qui pagués els preus més alts i en el menor temps possible.

Entre el 1994 i el 2008, quinze empreses privades, majoritàriament del sector agrícola de l'exportació, van adquirir aproximadament 44 mil hectàrees i avui són propietàries de les terres incorporades per aquesta irrigació.

Principals propietaris de les terres de Chavimochic (1994-2008)

Font: LRA . Número 138

Empresa	Àrea bruta	%
Camposol S.A.	9180	19.6
Compañía Minera San Simón S.A.	7202	15.4
El Rocío S.A.	4901	10.5
Empresa Agroindustrial Laredo	3790	8.1
Rego Corporation	3778	8.1
Danper Trujillo S.A.C.	2156	4.6
Agro Las Dunas	2095	4.4
Green Peru S.A.	1660	3.5
Asociación Pampa Tres Chozas	1639	3.5
Morava S.A.C	1622	3.4
Sociedad Virú S.A.	1503	3.2
Avícola Yugoslavia	1455	3.1
Ceper Agrícola Chavimochic	1304	2.7
Agroindustrial Casa Grande	928	1.9
Chimu Agropecuaria S.A.	926	1.9
Subtotal	44139	94.7
Total àrea del projecte (projectada)	46600	100

Els principals cultius en aquestes terres són l'espàrrrec, el pebrot vermell o paprika, l'advocat, la carxofa, el pebrot de piquillo, la ceba, les llegums i molts altres productes, incloent-hi la canya de sucre. Una altre avantatge de la zona per a la indústria agrícola és l'absència de baixes temperatures, amb una temperatura mitja anual de 19,1°C. La producció és, per tant, possible al llarg de tot l'any.

Ara, a fi d'executar la tercera i última etapa del projecte, el govern de Perú preveu emetre durant el segon trimestre del 2013 una inversió enorme de capital públic, per després adjudicar les terres irrigades del nord del país a través del mateix sistema de subhasta que en les dues etapes anteriors.

«El proyecto de irrigación Chavimochic va a permitir incrementar y potenciar la disponibilidad de terrenos agrícolas en la región de la Libertad por un mínimo de 50.000 hectáreas», apunta René Rodríguez, director de Pro Inversión durant l'event "Peru Capital Projects & Infrastructure Summit". I afegeix «Con ello se posibilita el desarrollo de productos agroindustriales».

Les circumstàncies del passat i aquestes paraules suggereixen que el petit i mitjà agricultor local es veurà de nou impossibilitat d'accedir a les terres irrigades d'aquest projecte, ja que no podrà competir amb les potents inversions de les grans empreses privades.

Projectes com Chavimochic, i en global el sistema actual de lliure

mercat, semblen no tenir en compte l'impacte ambiental que produeixen. En aquest cas, per efectes immediats del canvi climàtic, existeix el risc que en les terres irrigades de la costa nord peruana, la disponibilitat de l'aigua no sigui constant ni suficient.

En una entrevista al programa 2x2 que emet Radio San Borja, la investigadora i especialista en canvi climàtic del Centro Peruano de Estudios Sociales, CEPES, recorda que el projecte Chavimochic s'alimenta de les aigües del riu Santa, i aquest de la Cordillera Blanca, la qual ja es troba en procés de desglaç.

De fet, la infraestructura hidràulica de què parlem, va ser construïda per portar 80m³ per segon del riu Santa cap a les zones de rec, però durant els estius aquest volum ja s'està reduint, inclús, a menys de 30m³. Des del punt de vista de la sostenibilitat del projecte en conjunt, gran superfície de les terres irrigades per Chavimochic estan cobertes de cultiu d'espàrrrec, el qual demana abundant consum d'aigua i depreda aquest recurs.

1.2 Enfortiment de la producció i exportació d'espàrrrec a Perú

En els nostres dies, l'espàrrrec és un dels "productes estrella" a Perú, arribant a ser-ne un dels principals exportadors mundials, només en competència amb la Xina (el major productor mundial), i desplaçant països com EEUU i Mèxic en el mercat internacional.

La indústria agroexportadora ha generat a Perú 2.832 milions de dòlars l'any 2011, dels quals 480 provenen de l'espàrrrec, que representa un 17% del total de les exportacions agrícoles, segons dades del Ministerio de Comercio Exterior y Turismo de Perú.

És important tenir en compte que l'espàrrrec és un cultiu no tradicional a Perú, per tant, cal fer memòria del que s'ha exposat fins aquí i relacionar els processos que han possibilitat l'expansió d'aquest cultiu en les zones més àrides del país.

Entre els anys 50-80 ja es desenvolupava tímidament el cultiu d'espàrrrec a la costa peruana, inicialment de la mà de la família Ganoza, propietària de la Compañía Industrial Trujillo S.A., que va ser pionera en la producció i conservació d'espàrrecs per a la exportació. Després, altres finques es van unir a aquest negoci atesos els preus avantatjosos, les bones condicions del sòl i la climatologia suau de zona nord de la costa peruana que permetien dues collites anuals, i la proximitat de la ciutat de Trujillo (tercera ciutat industrial després de Lima i Arequipa), que afavorien el desenvolupament de la indústria agrícola a la zona. No obstant, durant aquesta època, l'expandiment de la producció i exportació d'espàrrrec a Perú es veia alentit pels esdeveniments polítics del país.

Va ser a partir de la dècada dels 80 quan el cultiu d'espàrrrec es va generalitzar de forma massiva. Finalitzada la Reforma Agrària dels anys anteriors, la superfície de cultiu d'espàrrrec en el departament de La Libertad va créixer d'una forma

espectacular, amb una producció d'espàrrrec de 8.000 hectàrees, segons dades del IPEH³. L'any 1988, l'empresa IAN-Perú de capital espanyol ja va iniciar la producció de l'espàrrrec blanc en conserva a les valls del sud-mig del país, introduint noves tecnologies.

No obstant, l'enfortiment de la producció d'espàrrrec a Perú va assolir el seu moment àlgid en el període 1990-2000, quan Fujimori era president del país. El conjunt de les seves polítiques neoliberals van afavorir enormement aquest negoci, i també el desenllaç del projecte Chavimochic. Tal com s'esperava, en aquest període les grans companyies i els inversionistes privats no van tardar en adquirir grans superfícies de terreny desèrtic que aviat es van convertir en una mar verda, de les quals 19.000 hectàrees es dedicaven al cultiu d'aquest fruit.

Resumint, les condicions per al desenvolupament de la indústria de l'espàrrrec:

- Bones condicions climàtiques de la costa peruana.
- Alt rendiment.
- Oferta exportable tot l'any.
- Disponibilitat del recurs hídric.
- Contractació de mà d'obra a baix cost.
- Política exportadora del govern.

³ L'IPEH és el Instituto Peruano del Espárrago y Hortalizas. Accesible a: <http://www.ipeh.org>

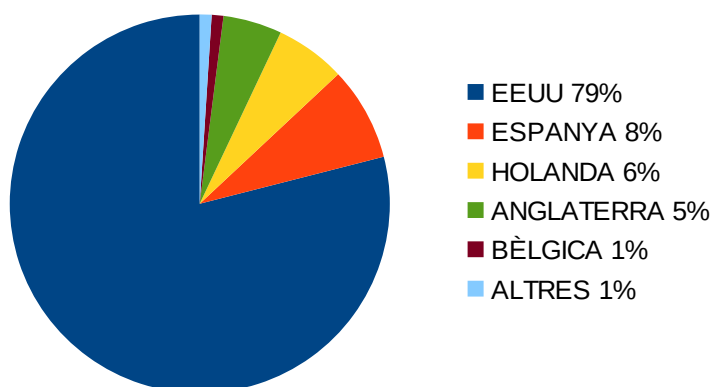
- Demanda mundial de consum d'espàrrec fresc, en conserva i congelat. Del qual Espanya n'és un important consumidor, principalment de l'espàrrec en conserva, tal com es mostra en els gràfics.
- Beneficis aranzelaris pels tractats bilaterals amb els EEUU i la CEE

Estacionalitat comparada de la collita d'espàrrec

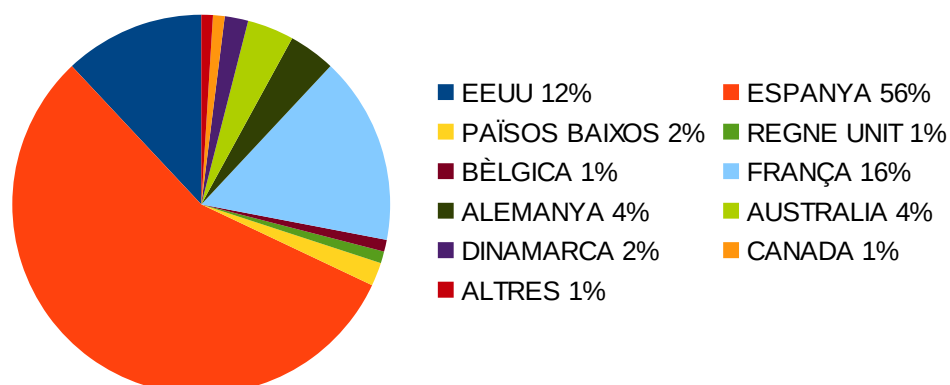
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la FAO (<http://faostat.fao.org>)

MESOS CULTIU ESPÀRREC												
	G	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
ESPANYA												
MÈXIC												
PERÚ												
EEUU												

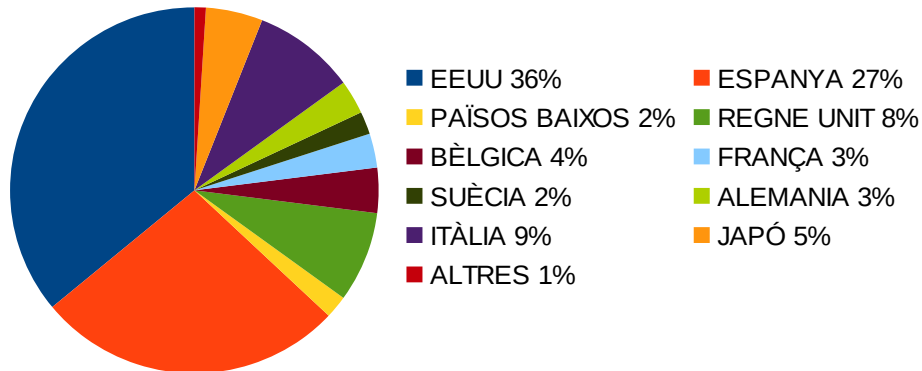
Principals destinacions d'espàrrec fresc (2004)

Principals destinacions d'espàrrec en conserva (2004)

Principals destinacions d'espàrrec congelat (2004)

Pel que fa a aquesta última condició que va afavorir el desenvolupament de la indústria de l'espàrrec a Perú, val la pena explicar breument de quina manera es van aplicar els beneficis aranzelaris entre Perú i la CEE i per què, com també l'estat en que es troben avui dia aquests acords.

L'any 1968, la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (UNCTAD), va recomanar la creació d'un Sistema Generalitzat de Preferències (SGP) en virtut del qual els països industrialitzats concedirien preferències aranzelàries als països en desenvolupament econòmic.

Així és que, des del 1971 fins els nostres dies, el SGP acordat per la UE ofereix aranzels més baixos per les importacions de nombrosos països i territoris en desenvolupament al mercat de la UE. Fonamentalment per les importacions del sector agrícola. A més a més, el sistema de la UE ofereix beneficis especials a determinats països considerats menys desenvolupats econòmicament, dels quals Perú en

forma part, a fi d'estimular el desenvolupament sostenible, la governança i integrar-los en el mercat mundial.

- El règim especial de recolzament a la lluita contra la producció i tràfic de droga, que es va concedir unilateralment per part de la UE l'any 1990 al Països de la Comunitat Andina, Centre Amèrica i Pakistan.
- El SGP-PLUS, que des de la seva entrada en vigor anul·la l'anterior, i empeny als països beneficiaris, Perú en aquest cas, ha assumir el compromís de ratificar i aplicar els convenis internacionals sobre drets humans i laborals, protecció del medi ambient i governança.

Val a dir que els beneficis aranzelaris fruit del SGP-PLUS, des de febrer del 2010 quan es van tancar les negociacions peruanes del Tractat de Lliure Comerç (TLC) amb la UE, es veuen desmillorades, perquè d'una banda signifiquen un augment de liberalització d'aranzels per a la

importació de determinats productes provinents de la UE i noves normes de protecció per a les inversions europees i serveis. I d'altra banda, signifiquen un retossés en la condicionalitat sobre compliment de drets humans i desenvolupament sostenible que estableix actualment el marc del SGP.

Per concloure, segons les dades obtingudes⁴, la principal empresa agroexportadora d'espàrrecs peruans entre gener i juliol del 2010 va ser Camposol, amb enviaments de 22,1 milions de US\$. La va seguir Danper Trujillo amb 18,3 milions de US\$, Sociedad Agrícola Virú amb 18 milions de US\$, i seguint-les de prop, en 6a posició, l'empresa TALSA amb 9 milions de US\$. Totes elles amb el centre principal de producció en les terres irrigades pel projecte Chavimochic.

Per cert, es sabut que el president i fundador de l'empresa agroindustrial TALSA, Rafael Quevedo Flores, és enginyer agrònom però també l'antic Ministre d'Agricultura del Perú durant el segon govern d'Alan García. Per tant és deduïble que aquesta empresa agrària privada i la resta de companyies líders de l'agroexportació en el nord del país, generen una influència enorme en els governs municipals, en les juntes regants, el mateix govern regional i més.

1.3 Efectes de la indústria agrícola, conseqüències socials i ambientals

L'expansió de la indústria agrícola pel cultiu d'espàrrec d'exportació a la costa de Perú, com s'espera, ha

generat molts beneficis tals com el creixement de l'ocupació, l'atracció d'inversió i l'obtenció de divises; no obstant, s'identifiquen greus efectes socials en la petita i mitjana agricultura que posen en risc la seguretat alimentària de la població, com també greus efectes ambientals.

Acaparament de la terra

El procés de concentració de drets sobre la terra en poques mans que es dona en les zones irrigades pel projecte Chavimochic, ha provocat canvis profunds en la organització soci-econòmica a les valls.

A saber, per a productes amb forta demanda en el mercat internacional que en principi no creixen en terres sorrenques, les empreses estableixen contractes agraris amb els agricultors de les valls velles a fi d'accedir a les terres de bona qualitat. Existeixen contractes de varis tipus: el contracte de lloguer, en que el propietari deixa les seves terres (per una altra activitat) i deixa a l'empresa amb tota la responsabilitat de la producció; el contracte d'integració, en que el propietari produeix segons les recomanacions tècniques de

4 Dades provinents de la Escuela de Administración de Negocios para Graduados del Perú. Accesible a: <http://www.esan.edu.pe/conexion/actualidad/>

l'empresa i ven la collita directament a aquesta; i el contracte de compravenda, en que el propietari produeix segons els seus propis criteris i ven els productes de la seva collita a qui més li ofereix.

Aquests nous sistemes de producció, per un costat permeten a petits i mitjans agricultors augmentar els seus ingressos integrant cadenes de producció per a l'exportació, però per l'altre creen una relació de desigualtat i pèrdua de poder del productor local. El discurs del BM i el FMI sobre aquest tracte és conciliador, vist com una empena perquè el petit i mitjà agricultor surti de la "misèria". Diu «l'empresa agroindustrial passa a exercir un grau de control sobre la producció dels agricultors a canvi d'atorgar-los determinats recursos productius, com llavor i tecnologies».

A part dels contractes agraris, molts petits agricultors, inclús mitjans agricultors de les valls velles s'han vist pressionats a vendre les seves parcel·les, ja que l'entorn que s'ha anat forjant els és advers i tenen dificultat per subsistir. En particular, les polítiques oficials els ofeguen, troben entrebancs per aconseguir crèdit formal i, com que el valor de les terres ha augmentat, alguns es decideixen a despendre's de les seves terres.

Les xifres per a dilucidar contradicció entre el que s'explica i el discurs dels organismes internacionals parlen per si soles, mentre el negoci de l'exportació d'aliments factura xifres de milions de dòlars, les xifres de desnutrició rural augmenten. Segons les dades del INEI⁵ l'any 2005 el 40%

de la població rural patia dèficit calòric en la seva dieta, i l'any 2008 la xifra es va elevar fins el 42,5%.

Per tant, es confirma que tot i els contractes agraris amb els agricultors, la venda de terres a bons preus i el creixement de l'ocupació, les zones esparregueres segueixen sent pobres a causa del repartiment desigual dels beneficis que aporta el model agroexportador.

Endemés, cal tenir en compte que malgrat l'increment de producció d'aliments a Perú, suficients per abastir tota la població, segons dades de Veterinarios Sin Fronteras, hi ha una manca de disponibilitat i accés per a la població rural que provoca que una de cada quatre persones

⁵ Instituto Nacional de Estadística e Informática de Perú.

Accesible a: <http://www.inei.gob.pe/>

pateixi gana i malnutrició crònica al país.

L'expansió de la indústria agrícola a la costa peruana està posant en risc la seguretat alimentària de la seva població.

Accés al recurs hídric

En general, les terres proveïdes per l'aigua del riu Santa ja presenten problemes relacionats amb la disponibilitat, degut als efectes del canvi climàtic i al desglaç de la Cordillera Blanca. Però també, la forma en que el projecte Chavimochic distribueix el recurs hídric, està implicant una pèrdua important de drets (usos) per la població local costanera, i sobretot per aquells qui habiten les parts altes de les conques o trams de riu que s'han desviat cap a la costa. Així mateix, els pobles i les terres de cultiu ubicats prop d'aquest obra d'irrigació no són tinguts en compte en el moment de distribuir l'aigua o, en el millor dels casos, es veuen obligats a pagar unes tarifes per l'ús de l'aigua, de la mateixa manera que ho fan les grans empreses assentades a la zona.

A més a més, paradoxalment, com ja s'ha dit aquestes empreses dediquen gran part de la superfície de cultiu a espècies com l'espàrrec per a l'exportació, que demanen molta aigua i sobreexploten aquest recurs.

En conseqüència, a part de que moltes fonts s'estan assecant, la població local comença a patir dificultats per accedir a l'aigua degut a la gestió estatal i a l'apropiació d'aquest recurs per part de la indústria agrícola.

Impacte ambiental

En aquest punt s'exposen un parell d'efectes directes sobre el medi ambient que provoca el projecte Chavimochic i la gestió de les terres que abraça, tot i que s'entén que existixen altres tipus d'impacte ambiental derivat de la manufactura i del transport de productes en el mercat global a nivell d'emissions de CO₂.

En primer lloc, el projecte Chavimochic ja presenta problemes de salinització en les zones baixes de la conca involucrades. L'enginyer Wilson Suárez (glaciòleg del Senamhi⁶) explica que quan es porten aigües d'una altra conca o no es prenen les precaucions per equilibrar el nivell d'aigua subterrània o napa freàtica, no tota l'aigua captada s'absorbeix pels cultius irrigats, doncs una part s'infiltra i s'uneix al cabal d'aigua subterrània, el que provoca l'augment de la napa freàtica. El problema que s'està donant és que, quan la napa arriba a

⁶ El Senamhi és el Servei Nacional de Meteorologia i Hidrologia de Perú. Accesible a: <http://www.senamhi.gob.pe/>

nivell de terra, es forma un pantà i l'àrea agrícola afectada es torna improductiva, segons apunta Suárez. No obstant, aquest fet no es presenta en les parts altes i mitges de les valls, on es troben les terres irrigades de les grans empreses, sinó que qui el pateix són les poblacions de les parts baixes i properes a la costa.

En darrer lloc, la forma en que es conreen la major part de les terres propietat de les grans indústries agrícoles, és el monocultiu d'espàrrec, de pebrot de piquillo, de canya de sucre, de carxofa etc. Aquesta simplificació excessiva de l'ecosistema implica l'ús de fertilitzants per tal de regular les plagues, i en conseqüència, la contaminació del sòl i de les conques del riu Santa.

Breument, també és comenta una variació en el clima local d'algunes poblacions com Trujillo, properes al

projecte d'irrigació, degut a la intervenció humana sobre el mapa hidrogràfic. L'estació d'estiu es modifica i s'assimila més a la primavera.

Precarització laboral

L'establiment de grans empreses agroindustrials i l'extensió de les seves hisendes en les terres irrigades pel projecte Chavimochic, com s'ha dit, ha creats molta ocupació per treballar al camp o a les plantes industrials, les empreses contracten enginyers o tècnics en plantilla, i treballadors agrícoles temporals donada l'estacionalitat en les tasques del cultiu d'espàrrec. Aquest fet va provocar que molts agricultors de les zones més pobres del país i principalment agricultors sense terra, o que tenint-la, necessitaven completar els seus ingressos, es desplaressin cap a les zones agroexportadores per treballar.

No obstant, els govern locals no van preveure aquestes migracions cap a Chavimochic i la necessitat d'allotjar aquests treballadors immigrants, de manera que pocs terrenys es van dedicar a desenvolupar centres poblats. Al principi, els migrants llogaven habitacions en els pobles propers a les hisendes, o s'allotjaven en vivendes improvisades a la vora dels camins, o de vegades, directament en la mateixa hisenda. Més tard, els processos de migració constant i el creixement de la població va crear nous centres poblats autogestionats. Malauradament, encara avui hi ha molts treballadors de la indústria agrícola a qui els falta una vivenda digna.

Pel que fa a les condicions laborals, en general aquests treballadors migrants reben salaris baixos i realitzen la seva tasca en condicions precàries. Però més concretament, cal analitzar la seva ocupació al camp i en les fàbriques en clau de gènere, atès que aquest sistema productiu d'alt rendiment es sustenta, en gran part, per una divisió del treball entre els homes i les dones.

A saber, tant els treballs que es duen a terme en el camp com en la fàbrica estan clarament dividits per aquesta categoria. En el camp, els homes es dediquen principalment a les fases de sembra i manteniment, i les dones a la collita, una de les fases més delicades en el cultiu de l'espàrrrec. Més tard, ocórrer el mateix, el treball que consisteix en pelar, classificar i tallar la matèria primera, que normalment es dur a terme a la fàbrica, la desenvolupen principalment les dones. El homes s'ocupen d'omplir les caixes i de

col·locar-les en els vehicles per a transportar el producte manufacturat.

Per tant, es confirma que la major part del personal de camp són dones que, d'altra banda, sovint tenen un nivell educatiu baix que accepten salaris baixos i desconeixen el dret a organitzar-se com a treballadores. Si bé és cert que existeix una por generalitzada a l'organització pel risc d'acomiadament que això suposa.

Contràriament doncs, la feminització del treball en la indústria agrícola no és el feliç resultat de les polítiques d'inserció laboral per a les dones, sinó més aviat el resultat d'una oferta precària. Això és el sexisme laboral. A més a més, al treball precari assalariat, cal afegir les feines de la casa i del camp, en el cas de les dones camperoles.

Per últim, pel que fa als agroquímics i els fertilitzants habituals en el mercat globalitzat i en la indústria agrícola, subratllar que estan afectant de manera important la salut laboral de les dones. Existeixen testimonis que afirmen que és habitual fumigar en presència dels i de les treballadores del camp, fet que provoca que moltes dones desenvolupin malalties cròniques o intoxicacions.

Davant aquest escàndol de precarietat laboral, l'Estat peruà es converteix en còmplice. La inserció econòmica del país en el mercat global i l'expansió del neoliberalisme fruit de les polítiques dels últims anys, porta a que el govern de Perú s'interessi més per les empreses que per la seva pròpia ciutadania, en especial, els grups més vulnerables.

1.4 Propostes alternatives

Les respostes a la situació que viu la població rural de la costa peruana en general, fruit de l'acaparament de terres, la inseguretat alimentària, l'accessibilitat a l'aigua i la degradació del medi ambient; i també a la situació que viuen concretament els treballadors i, sobretot, treballadores de les indústries agrícoles beneficiàries del projecte d'irrigació Chavimochic dedicades al cultiu de l'espàrrec per a l'exportació, són diverses. Totes elles amb força per a reivindicar els seus drets i lluitar contra un sistema ben engranat i molt injust.

Per començar, és important per exemple la tasca de denúncia i difusió que encapçala una treballadora d'una de les principals empreses anomenades unes línies més amunt, TALSA. Ella es diu Santos Cruz, i és la Secretària General de la Unió de Treballadors de l'Espàrrec de TALSA. En una entrevista⁷ per Solidarity Center's, organització que va impartir un programa de formació per activistes sindicals a la localitat de Trujillo, explica la situació.

Diu que dels 60.000 treballadors dedicats a l'espàrrec d'exportació per TALSA, el 70% són dones, la major part d'elles amb tasques poc qualificades i sense cap perspectiva de millorar la seva situació. Continua dient que treballen de 12 a 18 hores al dia durant les temporades de cultiu d'espàrrec, que en acabar, són

acomiadades. La majoria guanya de 16 a 18 sòls (uns 5US\$) al dia. Afegeix que els accidents laborals i les lesions són freqüents degut al cansament, les tasques repetitives i l'exposició als pesticides.

Si bé és cert que gran part dels treballadors de l'espàrrec treballen amb contractes temporals, que dificulten la seva unió per fer força, ara s'estan organitzant per demanar millors condicions. Amb això, Santos Cruz explica que els supervisors de TALSA estan intentant desfer el sindicat, no obstant la seva secretària continua animant als treballadors de l'empresa per estar junts si volen protegir els seus drets.

Breument, el president de Perú Ollanta Humala, en una aparició pública demana a les empreses agroexportadores millorar les condicions laborals dels seus treballadors, i recorda que el règim laboral que les regeix està a punt de caducar. «Hace una década que les hemos dado un régimen especial, sabemos que hay problemas internacionales, pero que no se hagan los suecos, y así como el Estado pone S/.2.500 millones [en el proyecto Chavimochic], también quiero ver mejoras laborales en nuestra población que está trabajando en la agroexportación», diu⁸. Aquestes paraules fan perdre vigor al president peruà en no pronunciar-se sobre la problemàtica més estesa entre els treballadors agrícoles del país. A saber, del total de persones que treballen en les indústries agrícoles de Perú, el 70-

⁷ Solidarity Center's és un organisme que treballa amb l'objectiu d'ajudar a construir un moviment sindical mundial mitjançant l'empoderament dels treballadors i treballadores del món, a través de sindicats eficaços, independents i democràtics.

⁸ Accesible a:
<http://elcomercio.pe/actualidad/1451543/noticia-editorial-abrir-ojos>

80% es troben en situació d'irregularitat.

També en la defensa dels drets laborals s'estan observant altres incongruències, és el cas de les

negociacions col·lectives entre els treballadors de Camposol i la mateixa empresa que, en la mesura que es presenta com una entitat en situació "desfavorable", resulta difícil adoptar millores pels assalariats.

Després, a nivell de defensa de drets sobre la terra, existeixen mobilitzacions de base com ara les famílies de la Asociación de Agricultores y Comunidad Campesina de Huanchaco, que lluiten per conservar la legitimitat sobre les terres on viuen i tenen els seus conreus. Reclamen com a seves 12.500 hectàrees del terreny on opera el Proyecto Especial Chavimochic (PECH). Aquesta situació ha generat una verdadera batalla legal entre l'associació i les autoritats del projecte d'irrigació, que exigeixen als agricultors que abandonin els terrenys que són part de l'obra.

Els representants d'aquesta associació, Víctor Cruz Rubio (57) i Juan Carlos Mendoza (41),

adverteixen que mai deixaran aquestes terres.

«Nuestra posesión está fuera de los linderos de Chavimochic; no obstante, sus funcionarios pretenden quitárnoslos a como dé lugar. Por tal motivo, hemos iniciado las acciones legales por usurpación contra el Pech. Sin embargo, meses atrás éstos presentaron una queja en la Primera Fiscalía Provincial Penal Corporativa, pero el 21 de marzo último la magistrada María Edisa Malaver Prieto declaró infundada la demanda⁹».

9 Accesible a: <http://www.larepublica.pe/03-05-2012/la-libertad-agricultores-se-disputan-mas-de-12-mil-hectareas-del-proyecto-chavimochic>

Una altra entitat amb la voluntat d'interposar una denúncia penal contra el projecte Chavimochic és la FOAPS. La FOAPS és una organització de diferents associacions agràries de la província del Santa, unides amb l'objectiu de defensar els drets dels agricultors i contribuir a la pau social d'aquest sector. El seu president, Hugo Horna, explica a un diari digital¹⁰ de la regió que el projecte Chavimochic està fent edificacions i prenent l'aigua del riu Santa sense l'autorització de les autoritats ancashinas. També, assegura que el col·lector d'aigües construït per Chavimochic està perjudicant a més de 8.000 agricultors de la zona.

Per una altra part, també és important comptar amb altres associacions més grans, que comprenen la defensa de drets dels petits i mitjans agricultors de tot el país.

És el cas del Centro Peruano de Estudios Sociales (CEPES), una institució privada sense ànim de lucre que ja es va fundar l'any 1976 especialitzada en temes de desenvolupament agrari i rural. CEPES realitza una àmplia tasca de denúncia i difusió a través de La Revista Agraria, el portar digital <http://cepesrural.lamula.pe> i l'observatori "Tierras y Derechos". Els seus estudis, articles i accions d'incidència han estat de gran ajuda per l'elaboració d'aquesta tesina.

De la lluita se'n desprèn un projecte de llei sobre concentració de terres

(N° 1047/2011-CR) que garantitza l'accés del petit i mitjà agricultor a les terres dels projectes especials hidroenergètics i d'irrigació de Perú, finançats parcial o totalment amb fons públics.

Així, un 30% de les terres dels projectes especials s'hauran de subhastar entre els petits i mitjans agricultors, preferentment associats, en lots més raonables de 10 a 50 hectàrees, sense el compromís d'inversió que es demana als grans propietaris, però amb l'obligació de no transferir les terres durant 3 anys i tenir un projecte agropecuari d'inversió. El 70% de les terres del projecte restants, es subhastaran en lots de màxim 300 hectàrees, amb la precisió que un mateix comprador pot adquirir més d'un lot.

De l'estudi i la cerca se'n deriven propostes alternatives als megaprojectes com Chavimochic a fi d'irrigar les terres que ho

¹⁰ Accesible a:
http://www.chimbotenlinea.com/index.php?option=com_content&view=article&id=9389:evaluan-denunciar-penalmente-a-chavimochic-por-uso-de-aguas-de-rio-santa&catid=126:chincas&Itemid=386

requereixen. Es comenta que els enormes recursos destinats a aquest propòsit estarien millor invertits en obres d'irrigació més petites localitzades en tot el país, com ara petits embassaments en les zones altes, on guardar-hi l'aigua per aprofitar durant les èpoques més seques.

És important anomenar la Red Peruana por una Globalización con Equidad (RedGE), atès que és una aliança entre varies organitzacions no governamentals de desenvolupament, gremis i moviments socials que promouen la generació d'una visió alternativa d'un projecte peruà que impulsi condicions de justícia en el procés actual de globalització.

RedGE publica la revista Alerta Urgente, on es recullen articles sobre temes d'actualitat com ara el nou TLC acordat el 2010, les noves normatives sobre acaparament de terres, etc.

Aquesta coalició està formada per diverses entitats, entre elles destacar CEPES i DESCO, apuntades al llarg d'aquest escrit, també la Convección Nacional de Agro Peruano (CONVEAGRO), CooperAcción, entre d'altres.

Existeix també una campanya vinculada a la defensa dels drets laborals, la Campanya Agroexportación SIN Explotación. Aquesta neix l'any 2010 de la mà de diverses institucions, com RedGE, CEPES, Alianza por Derechos Laborales en la Agroindustria, etc. Amb l'objectiu de vetllar per un adequat compliment dels drets dels treballadors agrícoles en el context de les exportacions.

En darrer lloc, també hi ha partits polítics que rebutgen la forma en que s'han fet les coses en les terres irrigades pel projecte Chavimochic, que inicialment havien de servir pels petits i mitjans productors local i al final han estat majoritàriament per grans empreses agrícoles per a l'exportació. Un d'aquests partits és el Movimiento Nueva Izquierda, i un altre que s'hi havia referit és Gana Perú-Partido Nacionalista Peruano, el partit de l'actual president. Aquest últim, però, tot i les seves paraules durant la campanya, avui des del govern continua privilegiant el model de megairrigacions a la costa de Perú, i les noves terres compreses pel projecte continuen sent inaccessibles econòmicament pels agricultors locals, consolidant una vegada més un model excloent que arracona la població rural costanera al rol de peons amb drets laborals retallats.

2. Propagació de l'espàrrec d'importació a Navarra

2.1 El pes de l'agricultura a Navarra i el cultiu de l'espàrrec

Tot i la recessió del sector agrícola en les últimes dècades, comú en la major part de les regions europees, avui l'agricultura continua tenint un pes notable a Navarra, i suposa la base econòmica de determinades zones com Tierra Estella, la Ribera Alta i Ribera Baja, on juga un paper fonamental per a la població rural.

D'una banda, els principals cultius de secà són el cereal (sobretot el blat i la civada), la vinya i l'olivera. De l'altra, els principals cultius de regadiu són les hortalisses (els espàrrecs, els pebrots, els tomàquets, les mongetes, els cards i les carxofes), els fruiters (els presseguers, els perers i els pomers) i les plantes farratgeres, com el blat i l'alfals, destinats a l'alimentació de bestiar.

El cultiu de l'espàrrec a Navarra esdevé tradicional i forma part de la

quotidianitat cultural d'aquesta terra. És un dels productes més reconeguts dins i fora de la Comunitat Foral, convertint-lo en un luxe gastronòmic. Tan és així que li diuen “el oro blanco” i és protagonista de les festes de l'espàrrec cada primavera en varis municipis de la regió.

Destacar que, a diferència del que succeeix amb el cereal o altres conreus, l'espàrrec no es planta d'un any per l'altre, sinó que col·locar espàrrec és una explotació és una inversió de futur. Comença amb un desemborsament fort, ja que la planta és cara, i sobretot, perquè durant els dos primers anys no hi ha producció. Un cop comença a néixer, rendeix uns sis anys i, de vegades, fins a vuit.

A Navarra es planta una varietat d'espàrrec holandesa, a la que el Govern va orientar tots els agricultors, per tal que el producte reunís el gruix desitjat i permetre una recol·lecta sota plàstic.

D'aquesta manera s'ha deixat perdre la planta autòctona, fet que ha portat al desaprofitament de la varietat biològica local i ha permès que l'espàrrec de Navarra sigui el mateix que el peruà o el xinès, per exemple. Baldament, perseverar que les condicions de la terra i el clima, com en el vi, aporten la qualitat.

La Denominació d'Origen

A fi de protegir un producte autòcton i de qualitat, l'espàrrec de Navarra està acollit a la Denominación Específica des de l'any 1986, i a la Indicación Geográfica Protegida des de l'any 2003.

La zona de producció de la DE “Espárrago de Navarra” es compon de 263 municipis de les Comunitats Autònomes de Navarra, Aragó i La Rioja.

Per tal d'acollir-se a la IGP “Espárrago de Navarra” cal complir estrictament el reglament de la Denominación Específica “Espárrago de Navarra” i del seu Consejo Regulador¹¹.

A la IGP “Espárrago de Navarra” s'hi poden inscriure tant les plantacions d'espàrrecs, com els comerciants i les indústries conserveres, situades en els municipis de la zona geogràfica de producció.

Avui, la comarca navarresa de Tierra Estella és qui aposta més fort per aquest producte i acull pràcticament el 50% de la superfície inscrita en el Consejo Regulador de la IGP “Espárrago de Navarra”. D'aquesta manera, més de 100 dels 371 agricultors inscrits i bona part de les hectàrees pertanyen a Tierra Estella, mentre que els altres recol·lectors són de la resta de Navarra, Aragó i La Rioja.

Cal insistir que tots els processos de cultiu, elaboració, envasat i certificació del producte final són supervisats pel Consejo Regulador, que implanta el seu sistema de qualitat d'acord amb la Norma Europea UNE-EN 45011.

Per últim, el Consejo Regulador té registrat un logotip distintiu de la IGP “Espárrago de Navarra” per a la diferenciació d'aquest producte. A l'etiqueta hi ha el nom de la DE

¹¹ Reglamento de la Denominación Específica

“Espárrago de Navarra” y de su Consejo Regulador

(aprobado por Orden Foral de 23 de febrero de 1987, del Consejero de Agricultura, Ganadería y Montes *).

BON: n° 27, 4 de marzo de 1987.

“Espárrago de Navarra”, el seu logotip, i una contra-etiqueta numerada que proporciona el Consejo Regulador.

2.2 Competència deslleial

Marc comercial

Amb l'expansió de la indústria agrícola, des dels anys 70 fins als nostres dies, i amb la transició de l'economia al mercat global, s'ha produït una profunda desestructuració del sector agrícola navarrès que deixa en clara desavantatge al producte local enfront del producte importat d'altres llocs del planeta.

D'una banda, en la darrera reforma dels acords comercials entre la UE i els Països Andins, dels quals Perú en forma part, és perpetua un model cada cop més allunyat de l'autoabastiment alimentari.

Si la UE ha “marcat les regles de joc” entre les dues parts, ha demostrat la seva voluntat de seguir sent una potència mundial exportadora en béns i productes manufacturats d'altres prestacions i alt valor afegit, renunciant a la protecció sobre la producció de les matèries primeres (especialment l'agricultura i la ramaderia), que és justament allò que poden exportar els països com Perú, i així equilibrar mínimament la balança de pagaments.

O sia, a partir del segon semestre del 2012, l'acord garantitza l'entrada lliure d'aranzels de més del 99% del comerç bilateral amb el bloc europeu. Per això, avui el 90%

de l'espàrrrec que Perú importa a la UE entra lliure d'aranzels.

D'altra banda, tot i que la darrera reforma de la PAC (Política Agrària Comú) l'any 2003 per als països que formen part de la CEE, va enfocada a la recuperació del món rural i a les mesures de protecció del medi ambient, avui segueix distribuint les subvencions segons les voluntats polítiques dels seus integrants, que no afavoreixen justament al mitjà i petit agricultor i fan augmentar la bretxa entre rics i pobres.

En conseqüència, i atenent les noves circumstàncies que regeixen el mercat i els canvis d'hàbits alimentaris, el consumidor local s'avesa cada cop més a consumir tot tipus d'aliments en qualsevol època de l'any. De manera que, per tal de cobrir la forta demanada, al començament les conserves navarreses complementen els mesos no productius d'espàrrrec a Navarra per espàrrrec procedent d'altres països.

Els països que importen espàrrrec a Europa com el Perú, territori mostra d'aquest estudi, o la Xina, tenen

uns costos de producció substancialment diferents als navarresos, i les exigències en matèria de sanitat, laboral o seguretat alimentària són menys estrictes.

Com a mostra, un paisà de Tierra Estella (Navarra) explica¹² que el cost del recol·lector d'espàrrec a Navarra arriba als 60 euros diaris, mentre que a Perú no arriba als 2 euros.

Així és que, a causa de la producció estrangera més barata i la competència deslleial que declaren els acords comercials esmentats sobre aquest producte en concret, s'observa com amb el temps s'arriba a prescindir del "Espàrrago de Navarra". D'aquesta manera, la tendència a Navarra en els últims anys és disminuir la superfície d'aquest cultiu i augmentar-ne la importació procedent de països com el Perú o la Xina, que treballen a costos de producció molt més baixos amb els que el productor navarrès no pot competir i gaudeixen d'una sèrie d'avantatges comercials ferotges per aquest sector.

En xifres globals, l'estat espanyol importa de Perú i Xina 60.000 tones d'espàrrec, mentre que la Denominació d'Origen només en treu 2.000 al mercat. Ignacio Gil, de EHNE, apunta que «las importaciones de espárrago de terceros países empezaron en la década de los 90 y cada año aumentan de forma exponencial». El paper de la pròpia indústria agroalimentària navarresa en

aquesta competència deslleial ha jugat un paper clau, ja que d'una banda cada vegada hi ha menys conservers que aposten pel producte local amb IGP "Espàrrago de Navarra", i de l'altra, moltes de les empreses que treballen a Perú i la Xina i ofeguen la producció a Navarra són d'origen navarrès, la qual cosa limita molt al mitjà i petit agricultor, arribant a abandonar els cultius.

En aquest sentit, l'expert d'EHNE recorda que la producció d'espàrrec a Perú es va dur a terme amb fons navarresos de cooperació. «Se vendió como una fórmula para que los peruanos sustituyeran las plantaciones de coca por las de espárrago. Pero si vas allá, pronto te enteras de la realidad. El espárrago se produce en los valles y la coca en las montañas. No sirvió de nada.», afirma Ignacio Gil qui, a més, denuncia que qui verdaderament fa diners a Perú i a la Xina no són els agricultors, sinó les distribuïdores de capital navarrès.

Conserveres navarreses a Perú

Avui dia, paradoxalment alguns dels principals grups navarresos en el sector esparreguer o bé mantenen acords per a l'aprovisionament de matèria primera amb productors amb seu al Perú, la Xina, o ambdós països. O bé, en un avanç d'aquesta política d'estar a prop de la matèria primera, han desenvolupat les seves instal·lacions directament en aquests països amb superfícies de cultiu i plantes d'elaboració i transformació.

Tot seguit, es citen alguns exemples de marques d'espàrrec reconegudes:

¹² A:
<http://www.javierhermosodemendoza.com/jhdm/ap.asp>

Empresa agroindustrial Camposol & Indústria Conservera Gutarra

La empresa Camposol, que com ja s'ha assenyalat és una de les majors beneficiaries del Proyecto Chavimochic, manté les seves principals aliances amb l'Estat espanyol pel que fa a les exportacions d'espàrrecs i altres hortalisses. En l'article "El espárrago peruano ha quitado hegemonía al navarro" publicat pel diari *Cinco Días*, el director general de Camposol, Juan José Gal'Lino, remarca: «En 2008 exportamos un total de 141 millones de dólares (99,6 millones de euros), de los cuales unos 54 millones de dólares fueron a España.»

La majoria de l'espàrrec peruà exportat per empreses com Camposol va a parar a indústries conserveres de la vall de l'Ebre i de la Ribera Navarra, precisament a les mateixes indústries que han deixat de comprar l'espàrrec local.

Per exemple, l'empresa Conserveas Gutarra, amb la seu central a Vilafranca (Navarra), es va integrar l'any 2007 al Grup Conservero Riberebro, qui ha signat una aliança amb Camposol.

Empresa Mendavia Conservas Artesanas (MCA Spain), marca comercial "Cojonudos"

Un altre cas és el de l'empresa conservera MCA Spain amb seu a Mendavia (Navarra). Els espàrrecs d'aquesta conservera es comercialitzen sota la tan coneguda marca "Cojonudos".

Aquesta empresa d'origen familiar, nascuda en el poble de Mendavia de 3.500 habitants i on qui més qui menys és familiar o conegut d'algun treballador de l'espàrrec, el mes de gener d'aquest any 2012 va inaugurar a Perú dues noves fàbriques de conserves vegetals i de peix. Els productes centrals de la primera són l'elaboració de carxofa, pebrot i espàrrecs.

Es repeteix el mateix tripijoc, espàrrecs de Mendavia però *made in* Perú. «En España se produce muy poco, aunque sí mantenemos la Denominación de Origen», reconeix Pedro Ochoa, director de producció de MCA Spain en una entrevista, qui afegeix «Competir en España es muy difícil y costoso. La producción y al mano de obra encarecen el proceso».

Fins a tal punt, reconeix Ochoa, que el producte elaborat a Navarra representa només el 7-8% del total de la seva fabricació.

Per acabar, davant la pregunta obligada respecte a si els espàrrecs es cultiven a Perú, per què el nom de Mendavia Conservas Artesanas? Al·lega que la llavor es selecciona en la fàbrica d'aquest municipi, des d'on es controla tot el procés complet. «La semilla no se deja en manos de nadie, es una manera de asegurar la calidad de nuestro sello».

Grupo Alimentario IAN, marca comercial Carretilla

També hi ha Industrias Alimentarias de Navarra S.A.U (Grupo IAN) que, igual que Gutarra, té la seu a Villafranca i està present a Perú a través de la societat IAN-Perú. Els espàrrecs d'aquest grup es comercialitzen sota la també tan coneguda marca Carretilla, líder a l'estat espanyol.

Expliquen que des de 1875 fins 1989, els espàrrecs Carretilla s'elaboraven a Navarra. No obstant, per impulsar al marca i poder subministrar espàrrecs a les principals cadenes de distribució nacional, aquell mateix any el grup es va "veure obligat" a instal·lar la seva fàbrica d'espàrrecs a Perú, i una dècada més tard un altra a la Xina.

Empresa agroindustrial TAL S.A. & Conservas Casagrande

La empresa TAL S.A., que com també s'ha assenyalat és una de les principals beneficiaries del Proyecto Chavimochic, manté una aliança estratègica amb l'empresa Conservas Casagrande, amb la seu central a San Adrián (Navarra), per la comercialització de l'espàrrrec en conserva.

D'entrada sembla contradictori que els espàrrecs de les marques navarreses més conegudes pels consumidors estatals siguin majoritàriament peruans, o en els últims anys també xinesos, tanmateix ara no és un fet sorprenent en una economia capitalista i globalitzada, l'objectiu principal de la qual és el màxim benefici. Sota aquesta lògica sembla evident que moltes de les empreses conserveres de Navarra busquin la matèria a països tercers on resulta més barat produir i/o comprar el producte.

Val la pena plantejar breument, tot i que seria tema d'un altre estudi, si realment és més barat transportar espàrrecs cultivats a 9.200 km de distància, tenint la possibilitat de fer-ho a casa. La interrogació té dues respostes possibles, segons si prové del propietari d'una empresa agroindustrial o no. I és que en realitat és més barat si s'externalitzen tots els costos ambientals i socials que comporta el sistema agroexportador. Per a les empreses és un negoci rodó, ja que elles transfereixen a la societat i al medi ambient aquests costos. Mal que el més just seria que les empreses comencessin a plantejar-se el deute ecològic i social que estan acumulant amb els països i el món global.

Amb tot això, el nostre repte com a consumidores i consumidors recau en decidir quin model de producció d'aliments i quin model de desenvolupament volem, a través també d'un acte tan quotidià com anar la comprar. En aquest cas, triar entre l'espàrrrec de Navarra o l'espàrrrec provinents d'un país llunyà.

En canvi, aquesta decisió tan senzilla aparentment esdevé en realitat més complicada degut a l'etiquetatge confós de les llaunes i/o pots d'espàrrrec. Hi ha varies empreses, com les que hem enumerat recentment, que utilitzen per als seus productes importats marques que donen la sensació de ser articles de Navarra. «Aunque la letra pequeña indique que se trata de producto de Perú o de China, el consumidor se queda con el nombre de la marca y no busca nada más»¹³, recorden des del Consejo Regulador. Per tal d'evitar confusions, cal que el consumidor sàpiga, i pari compte, de que el “Espárrago de Navarra” està identificat amb el logotip del Consejo Regulador i la corresponent contra-etiqueta.

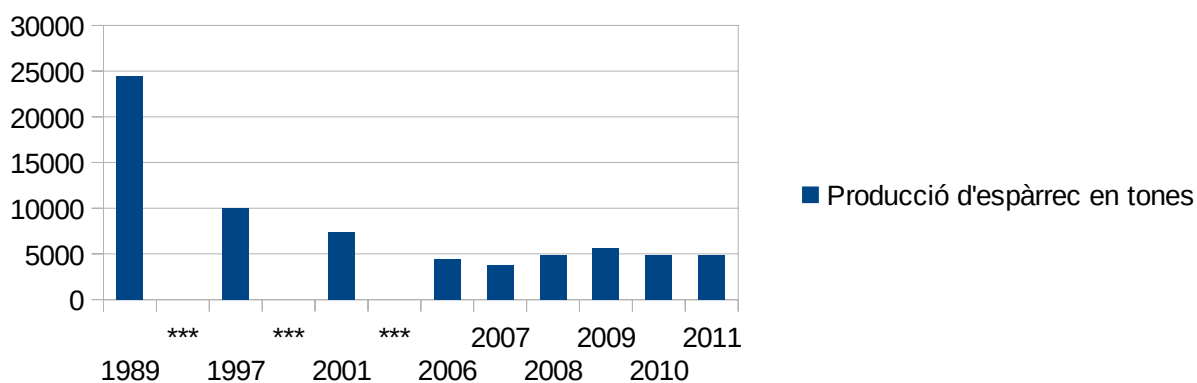
13 A:

<http://www.noticiasdenavarra.com/2012/04/21/vecinos/estella-y-merindad/merindad-de-estella/otra-campana-incierta-para-el-esparrago#>

Txomin Otamendi, director general del Grupo IAN, opina sobre el debate de l'etiquetatge «Es un debate ficticio, porque en Navarra no hay volumen de producción suficiente». Més aviat al contrari, la propagació de l'espàrrec d'importació representa un veritable problema pel camp navarrès.

Des del Consejo Regulador del “Espárrago de Navarra” es realitza una tasca de detecció de possibles fraus, que més tard es donen a conèixer a Consum per a que aquest continuï amb les demandes corresponents. En els últims mesos se n'han interposat algunes a aquestes empreses.

2.3 Efectes de les importacions sobre l'agricultura tradicional de l'espàrrec a Navarra.

Font: Elaboració pròpia, a partir de dades del Departamento de Desarrollo Rural, Medio Ambiente y Administración Local del Gobierno de Navarra

Si reculem una miqueta més, s'observa com l'any 1997 es van recollir vora les 10.000 tones d'espàrrec. Fins i tot l'any 1989 es van recollir 24.499 tones d'espàrrec sota la denominació d'origen “Espárrago de Navarra”. Per tant, en els últims 22 anys, la producció

L'expansió de la indústria agrícola de l'espàrrec no només té efectes negatius a Perú. Tal com s'ha dit, el cultiu de l'espàrrec a Navarra és tradicional, forma part de la vida i les costums de Navarra i des de decennis ha estat la font d'ingressos per a moltes famílies d'aquesta comunitat.

Davallada en la producció d'espàrrecs

Ja fa uns anys que el cultiu de l'espàrrec a Navarra travessa greus dificultats. Els números parlen per sí sols.

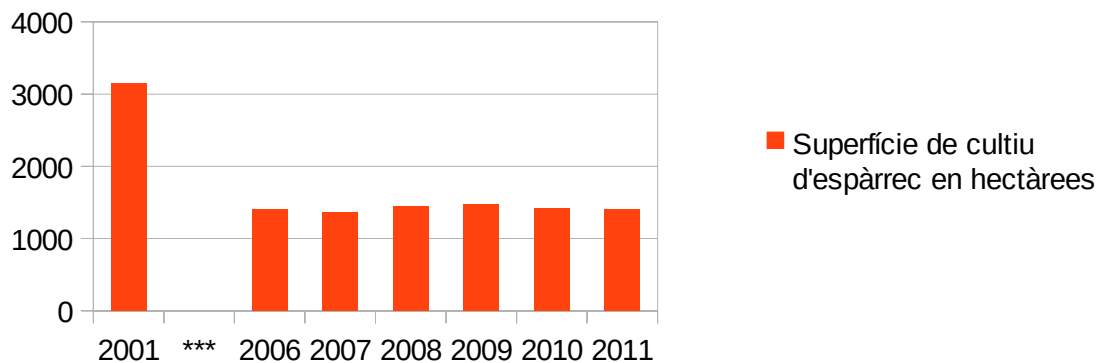
D'una banda, en els últims deu anys, la producció d'espàrrecs ha caigut un 34%.

d'espàrrecs ha patit una davallada d'un 80%.

D'altra banda, en els últims deu anys, la superfície de terres dedicades al cultiu d'espàrrec s'ha reduït considerablement. L'any 2001 s'utilitzaven 3.143 hectàrees, mentre que l'any 2011 s'havien

reduït a menys de la meitat, amb 1.408 hectàrees. També segons les dades estadístiques del Departamento de Desarrollo Rural y Medio Ambiente del Gobierno de Navarra.

S'observa en el gràfic com, en els últims 5 anys, el nombre d'hectàrees dedicades al cultiu d'espàrrec no varia gaire, no obstant, aquestes estan repartides entre menys propietaris.

Font: Elaboració pròpia, a partir de dades del Departamento de Desarrollo Rural, Medio Ambiente y Administración Local del Gobierno de Navarra

En una entrevista pel Diario de Navarra¹⁴, Javier Bujanda, agricultor d'espàrrec a Oco, municipi de Tierra Estella, explica que va arribar a contar 11 hectàrees, actualment n'explota 8. «Y no las voy a quitar porque las esparragueras son jóvenes. Y eso mismo les pasa a muchos, que se mantienen para amortizar la inversión, aunque a este paso dudo que lo hagamos alguna vez». Mentre que Félix Urrea, agricultor d'espàrrec de Villatuerta, també municipi de Tierra Estella, explica que ell sí que treurà les seves esparregueres perquè ja han completat el cicle de producció que ronda entre els sis i vuit anys. «Ya no está el tema del espárrago para hacer una nueva inversión. Llevo 24 años en este

cultivo y llegué a tener 17 hectáreas. Ahora sólo me quedan 3 i media que, repito, las arranco en cuanto acabe la campaña». El Diario de Navarra comenta que aquest productor està convençut que l'espàrrec com a cultiu addicional entre el mitjà i petit agricultor de secà desapareixerà «Y se quedará sólo en fincas de riego y en manos de unos pocos».

Per tant, és clar que les importacions des de Perú han tingut una influència perjudicial sobre les produccions d'espàrrec local.

Pèrdua d'ocupació en el món rural

Si es tradueix en ocupació aquesta davallada de producció d'espàrrec en els últims 10 anys, s'estima que l'any 2001 l'activitat al voltant de

¹⁴ A:
http://www.diariodenavarra.es/noticias/navarra/tierra_estella_valdizarbe/2012/04/16/tierra_estella_mantie_ne_centenar_agricultores_dedicados_esparrago_77227_1006.html

l'espàrrec era capaç de produir uns 1.257 llocs de feina directes (sense comptar les persones temporeres d'arreu ni els treballadors lligats a la indústria conservera), mentre que l'any 2011 en va crear només uns 563¹⁵.

Aquests números parlen de l'ocupació que genera l'espàrrec en el sector primari. Aquell on qui més pateix és el mitjà i petit agricultor d'espàrrec navarrès, qui ha transmès aquesta professió i saviesa de generació en generació, de camperola a camperol, de mares i pares a filles i fills. Però cal destacar també tots els llocs de treball que crea la indústria conservera en el procés de producció de l'espàrrec a Navarra i la població que s'ha fixat al llarg del temps en aquest territori.

Avui dia, les indústries conserveres de Navarra, igual que les produccions locals d'espàrrec, es troben en un marcat retrossés. Les que estan desapareixent són les de tipus familiar, ofegades per les grans conserveres de tipus transnacional.

Aquests fets constaten com el model agroexportador és devastador i afecta ambdós costats de l'oceà.

Importacions a costos més baixos

La realitat mostra com en els lineals europeus, i per tant també en els comerços espanyols, els espàrrecs

de Navarra competeixen al costat del espàrrecs procedents de Perú o la Xina, on ja hem vist que els costos de producció són molt més baixos.

El cost del recol·lector navarrès arriba als 60€ diaris, mentre que a Perú o la Xina no arriba als 2€. Segons apunten des de EHNE en un article al diari GARA¹⁶, ja ni tan sols els peruans són capaços de competir amb els xinesos, el salari dels quals és de 65€ al mes.

En conseqüència, la indústria conservera ajusta en benefici propi els preus que paga als productors d'espàrrec que, l'any 2010, van assolir un mínim històric al voltant de 1,80€/Kg. i ara per ara, amb la fixació d'aquests preus no fan rentable el cultiu per al productor.

En aquest sentit, els agricultors defensen que un preu just rondaria els 2,20 o 2,40€/Kg¹⁷.

Per part de les indústries conserveres, expressen que «Se intentará que no caiga, pero hay que tener en cuenta que el mercado está a la baja y que en los almacenes hay muchos stocks», diu Cayo Martínez, de Conservas Viuda de Cayo de Mendavia i vocal de la Asociación de Industrias Agroalimentarias de Navarra, La Rioja i Aragón, Consebro¹⁸.

En el marc actual, Marcelino Etayo, agricultor de Mendilibarri, municipi

15 Càlcul propi estimat a partir de les dades del Departamento de Desarrollo Rural y Medio Ambiente del Gobierno de Navarra. El 2001 es van destinar al cultiu de l'espàrrec 3.143 hectàrees, mentre que el 2011 només s'en van destinar 1.408 hectàrees. Segons la Orden Foral 220/2007 el cultiu de l'espàrrec general 0,4 U.T.A.s

16 A: <http://www.gara.net/paperezkoa/20110403/257689/es/La-mitad-esparrago-no-va-recoger-porque-nadie-compra>

17 Indica Luis Miguel Serrano, vicepresident de la UAGN (<http://www.uagn.es>)

18 A: <http://www.consebro.com/>

de Tierra Estella, recorda que endemés els costos per l'agricultor segueixen elevant-se, metres que el preu de l'espàrrec no segueix aquesta progressió, més aviat al contrari. «Los plásticos han subido entre un 30 y un 40%, ya que es derivado del petróleo. También han subido los fitosanitarios»¹⁹.

En conjunt, sembla ser que a Espanya i Europa el fet de l'espàrrec és un clar exemple de dumping, atès que els espàrrecs d'importació es venen per sota del cost real dels espàrrecs locals, envaint el mercat de l'espàrrec a la península i al vell continent, i desplaçant la competència.

19 A:
<http://www.noticiasdenavarra.com/2012/04/21/vecinos/estella-y-merindad/merindad-de-estella/otra-campana-incierta-para-el-esparrago>

Mentre les poderoses empreses multinacionals s'enriqueixen més i més, els agricultors navarresos tenen dificultats per obtenir bones collites, els temporers es revelen, les empreses tanquen, els consumidors de “Espárrago de Navarra” han de fer un esforç per pagar aquest producte més car que el seu anàleg, i la societat navarresa va perdent una important vàlua sociocultural i econòmica.

Augment de les exigències de qualitat DO “Espárrago de Navarra”

Al temps que la pressió de les importacions ha anat sent més evident, les empreses conserveres han aprofitat aquesta competència com excusa per augmentar les condicions de qualitat del DE “Espárrago de Navarra”, sense incrementar el preu d'una forma paral·lela.

En una entrevista pel Diario de Navarra²⁰, molts d'agricultors d'espàrrec confessen estar desanimats. Javier Bujanda, agricultor del municipi d'Oco que ja s'ha esmentat més amunt, diu «Y a mí **no me sirve de argumento que en China o Perú los traen por menos** de 1,80€. Ya me gustaría saber qué tipo de obligaciones tienen en sus cultivos. Yo no puedo echar el fitosanitario o el insecticida que quiera. Debo seguir la normativa impuesta por el consejo para salvaguardar la calidad del producto. Y, por supuesto, son más caros».

20 A:
http://www.diariodenavarra.es/noticias/navarra/tierra_estella_valdizarbe/2012/04/16/tierra_estella_mantiene_centenar_agricultores_dedicados_esparrago_77227_1006.html

Judith Martínez Vila

Després, Félix Urrea, agricultor del municipi de Villatuerta ve a dir en una entrevista pel mateix diari, que avui un obstacle important per rendibilitzar el cultiu de l'espàrrrec és el gruix que ha de tenir la categoria DE "Espàrrago de Navarra". Des de fa pocs anys, s'exigeix que cada exemplar tingui un gruix de 16 mil·límetres de calibre, en comptes dels 12 que es demanaven tradicionalment. «Y la mayoría de los que recogemos oscilan entre los 12 y 14, por lo que ya no es que cobremos a 1,80€ el de primera, es que la mayor parte de nuestros ingresos son esos 1,40 que recibimos por los de segunda».

Urrea també explica que fa quatre anys, el 2009, la situació es va

exagerar. «Antes la longitud del espárrago que integraba el paquete de primera media 22 centímetros. Y después lo rebajaron a 20. De esta manera para alcanzar un kilo hay que entregar muchos más ejemplares», diu. «Hemos calculado que así se nos va entre un 12 y un 13% por cada kilo», concreta Javier Bujanda.

Per tant, en aquest sentit l'agricultor d'espàrrecs navarrès tampoc té les coses fàcils, que any rere any va marcant mínims històrics de producció, amb la incertesa de si un cultiu tan prestigiós i social acabarà desapareixent.

2.4 Propostes alternatives

Les respostes a la situació que viu avui el món de l'espàrrec a Navarra són diverses, val a dir que les més contundents són les provinents del col·lectiu d'agricultors d'aquest fruit, que han anat sent testimonis de la davallada, i que lluiten per un producte local i tan valuós. Existeix una certa implicació, en ocasions, de part de l'administració, no obstant, és clarament insuficient.

D'entrada hi ha els productors d'espàrrec navarresos que, molts d'ells empesos per la tradició familiar i l'estima a un producte que se senten tan seu, decideixen insistir en el seu cultiu. És el cas del Máximo i el José Mª López, dos joves agricultors de Lazagurria, municipi de Tierra Estella, que expliquen en una entrevista pel diari on-line Noticias de Navarra²¹, que malgrat la situació han decidit perseverar amb el llegat generacional entorn al "Espárrago de Navarra" i apostar per la seva continuïtat. «Nos hemos decantado por el producto certificado porque es un cultivo nuestro, muy representativo de Navarra, por el que tenemos que trabajar», i afegeixen «si la situación sigue así, el espárrago puede estar al borde de desaparecer».

En aquesta entrevista, els germans també donen fe de la solidaritat i el recolzament mutu entre els companys de professió d'arreu del país. Expliquen que per a treballar les seves 23 hectàrees, compten amb l'ajuda d'un grup de 20

temporers originaris de Jódar (Jaén). Alguns d'ells, per exemple Cristóbal i José Ivan Parra, expliquen que «venimos por trabajar, la situación está complicada pero hay que subir a Navarra aunque no sepamos cuánto se va a cobrar. Hemos venido y el precio que nos digan es el que cobraremos», diuen amb resignació. En l'entrevista es comenta que aquests treballadors andalusos fa 16 anys que puguen a Navarra «Nuestros padres ya venían y nosotros seguimos con ellos», recorden els temporers.

Hi ha altres petits productors d'espàrrec que per pròpia iniciativa han apostat per eliminar alguns graons de la cadena alimentaria moderna, tornar a apostar per la proximitat i així rendibilitzar les seves plantacions. Aquest pas és possible venent l'espàrrec en fresc (forma de l'espàrrec amb més possibilitats per competir amb el producte d'importació), directament a la botiga, sense intermediaris.

Javier Alegría, agricultor d'espàrrec a Ablitas, municipi de Tudela, explica al diari Gara²² en una entrevista de maig del 2011 que, des de les dues setmanes ençà que va començar, col·loca els espàrrecs de primera a uns 4€ i els de segona a la meitat. Afegeix que portant l'espàrrec fresc directament a la botiga guanya un 30% més, ara bé, el treball és dur perquè es lleva a les dues de la matinada per poder portar la producció a les

21 A:
<http://www.noticiasdenavarra.com/2012/04/21/vecinos/estella-y-merindad/merindad-de-estella/otra-campana-incierta-para-el-esparrago>

22 A:
<http://www.gara.net/paperezkoa/20110403/257689/es/La-mitad-esparrago-no-va-recoger-porque-nadie-compra>

botigues a les vuit del matí. «Hay que ser formal. No puedes remolonear ni un minuto. Si llegas a las ocho, alguien compra siempre. Si llegas tarde, se acabó».

A més a més d'aquestes iniciatives a nivell particular, els agricultors convençuts de que tot esforç per mantenir el "Espárrago de Navarra" val la pena, s'uneixen en cooperatives per així fer front a les necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals comunes a tots els socis.

És el cas de la Cooperativa Asociación de Labradores de Tudela, són agricultors de Tudela, Caparroso, Valle de Yerri... (Navarra) que s'han unit per poder oferir el seu producte a tot Espanya en temporada, a través del projecte www.laverduradenavarra.com. A través d'aquesta web pretenen oferir ells mateixos el producte als

consumidors sense intermediaris, directament, de manera que al preu competitiu, comoditat i màximes garanties s'afegeix la rendibilitat pel productor.

A aquesta tasca hi col·labora la seva empresa, el Grupo AN, una cooperativa de segon grau, que assisteix aquest projecte en particular amb els seus mitjans tècnics i humans.

També és important comptar amb les diverses associacions integrades per professionals agraris que, arrel de les mobilitzacions camperoles dels anys 60 i 70, es van organitzar per defensar i promocionar millores en el seu món rural.

És el cas de la Unión de Agricultores y Ganaderos de Navarra, la UAGN, que va sorgir a Tierra Estella a mitjans dels 70, i durant anys va ser l'únic motor de reivindicació d'aquesta zona. Com a mostra, aquest sindicat va convocar una trobada a Estella-Lizarra el març d'aquest any 2012 per tractar la situació de l'espàrrec.

Les paraules del president de la UAGN, Félix Bariáin, es recullen en un article del diari Noticias de Navarra²³, diu «Nos tenemos que hacer la pregunta de si queremos o no un espárrago de Navarra con denominación». Afegeix «aquí nos tenemos que posicionar todos. No se puede como Administración decir sí al espárrago de Navarra y luego no poner toda la carne en el asador». Bariáin assegura que «lo que habría que plantear de una vez por todas

23 A:
<http://www.noticiasdenavarra.com/2012/03/09/vecinos/estella-y-merindad/la-campana-del-esparrago-en-el-aire-si-la-industria-no-garantiza-un-precio-rentable>

es que una empresa solo tenga una razón social, una marca de espárrago, que, como está ocurriendo, no puedan convivir en una misma empresa espárrago de Navarra y producto de fuera». El president de UAGN continua «existen sanciones de parte del Consejo Regulador, pero son ridículas. Las multas tendrán que ser ejemplares, no sirve sancionar con 12.000 euros a empresas que están facturando un millón».

Pel que fa a la indústria conservera, Bariáin va recordar als empresaris «que dependen del producto de los agricultores y así lo tienen que valorar. Si quieren apostar por la importación, allá ellos». El president va afirmar que «todavía no se sabe nada de precio, pero si es menor que el del año pasado, 1,80€, significaría decir no a la Denominación. Pagar por debajo de lo rentable significaría que este año o el que viene nos quedaríamos sin espárrago de Navarra».

Al final, el president d'aquest sindicat va cridar «a ser todos capaces de articular un sistema que realmente defienda al producto y de que la Administración se implique. Y si los agricultores somos capaces de producir el Espárrago de Navarra, este tendrá futuro».

Una altra associació nascuda també arrel de les mobilitzacions camperoles de fa vora 30 anys i amb molta força avui en el territori és EHNE.

EHNE és el sindicat agrari més gran del País Basc i amb repercussió a altres zones de l'estat espanyol, actualment compta amb 3000

sindicats afiliats. A destacar, des de 1997, la Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos (COAG).

A saber, l'any 2004, és a dir fa 8 anys, es va celebrar una reunió amb el conseller d'agricultura d'aquell moment, José Javier Echarte, en la que van participar tots els sectors implicats en la problemàtica de l'espàrrrec a Navarra (denominació d'origen, organitzacions agràries, cooperatives, transformadores, consumidors i administració). EHNE va defensar “mesures dràstiques” davant la “profunda crisi” que ja vivia aquest fruit, i va demanar fixar uns preus mínims dignes pels agricultors, major implicació en la promoció i comercialització de l'espàrrrec navarrès, un augment d'informació sobre l'origen dels espàrrrecs que reben els consumidors en les etiquetes de conserves... i sobretot,

EHNE i la resta de persones implicades, va considerar imprescindible establir sistemes de protecció a les fronteres per l'«Espàrrago de Navarra» gravant les importacions i reduint el volum permès de producte importat.

Si no em consta malament, en un article de El País de maig de l'any 1993²⁴, explica com els representants del sector de l'espàrrec a Espanya, ja van reclamar l'aplicació de la clàusula de salvaguarda, per tal de limitar les entrades de producte importat que aleshores ja feien tan mal.

La clàusula de salvaguarda la pot demanar qualsevol membre de la OMC a fi de restringir temporalment les importacions d'un producte, si aquestes han augmentat de manera que causen o amenacen causar danys greus en una branca de producte nacional.

Baldament, sembla que les coses no han canviat gaire. El representant del sector de l'espàrrec al sindicat EHNE, Ignacio Gil, subratlla en un article per Noticias de Navarra²⁵ de la primavera d'aquest 2012 «Están entrando entre 60 y 70 millones de kilos de espárrago de Perú y China, que son los que ocupan todo el espacio en los lineales de las tiendas. Nosotros ya hicimos un intento y solicitamos al Gobierno de Navarra y al Ministerio que se pusiesen en marcha medidas de protección en frontera y aquello no cuajó».

24 A:
http://elpais.com/diario/1993/05/11/economia/737071213_850215.html

25 A:
<http://www.noticiasdenavarra.com/2012/03/09/vecinos/estella-y-merindad/la-campana-del-esparrago-en-el-aire-si-la-industria-no-garantiza-un-precio-rentable>

Ignacio Gil segueix «tenemos derecho a defendernos cuando se está destruyendo tejido productivo, que genera riqueza a los agricultores, a la gente que va a trabajar a las fábricas y en la recogida y mantiene vivo el mundo rural. Pero parece que no son argumentos suficientes para que alguien decida que no se puede traer aquí todo el espárrago de fuera que se quiera».

Existeixen també campanyes vinculades a la defensa de l'espàrrec de Navarra, com és ara la Campanya Etzazu Mundua Jan!. Aquesta és una iniciativa que forma part de la Campanya No et mengis el món que va començar a Catalunya i Euskal Herria l'any 2005, i impulsen conjuntament Veterinarios sin Fronteras, EHNE-Bizkaia i Ekologistak Martxan.

El seu objectiu és promoure el reconeixement del Deute Ecològic i Social que han adquirit els països enriquits econòmicament envers els països empobrits degut a l'espoli indiscriminat dels seus recursos, i l'exigència de la Sobirania Alimentària dels pobles.

En definitiva, és clar que la lluita de resistència per un producte tan

El fet de l'espàrrec

emblemàtic, que representa un important motor social i econòmic per la comunitat navarresa, continua. Són una peça clau tots els agricultors, cooperativistes, sindicats, consumidors conscients...que aposten per un

model de desenvolupament rural just, que dignifica la vida de les persones que treballen la terra i garanteixen uns aliments sans i de proximitat, sostenibles amb el medi ambient i conductors de tradició.

3. Conclusions

Aquest estudi reflexa com el sistema que controla l'actual model alimentari funciona com una indústria globalitzada, en la que la primera etapa de la cadena de subministrament alimentària comença allà on més interessa, atenent únicament al criteri econòmic: reduir costos i ampliar beneficis, i l'última etapa acaba normalment a milers de quilòmetres de distància del seu origen.

S'exposa que tant a Perú com a Navarra, l'expansió de l'agricultura moderna entesa com la concentració de terres altament tecnificades per la producció de monocultius, sortida de la "Revolució Verda" dels anys 70 i més tard; i la liberalització dels mercats impulsada durant els anys 80 i 90 pel BM i el FMI, i consolidada més endavant per la OMC al servei dels països del nord, ha portat més problemes que beneficis a ambdós països. La promesa inicial dels organismes internacionals de que amb la

implantació dels sistemes de monocultiu per a la producció d'aliments vegetals, i de que amb l'eliminació de les barreres proteccionistes per un lliure comerç mundial, tots els països implicats en sortirien guanyant, es desploma. La idea dels artífex d'aquest sistema era, i tot i els resultats observats continua sent encara avui, que amb aquestes dues condicions tothom hi sortiria guanyant, ja que cada país exportaria el que produeix més barat i importaria el que produeix més car, i a partir d'aquí utilitzarien les respectives divises obtingudes d'aquest exportacions per pal·liar la fam i la pobresa.

Es demostra com no ha estat així en el cas de Perú ni de Navarra. Les exportacions d'espàrrrec a Perú són un èxit, però els nivells de pobresa i de fam continuen sense canvis o inclús han empitjorat. Qui realment es beneficia del negoci de les exportacions són les grans indústries agrícoles i altres

intermediaris, i no pas les persones amb menys recursos econòmics, tampoc els guanys s'aprofiten en benefici d'aquests.

D'una banda, l'experiència de les últimes dècades a la costa de Perú il·lustra com l'expansió de la indústria agrícola per a l'exportació desplaça el cultiu d'aliments tradicionals en la dieta alimentària de les peruanes i els peruans, i també als agricultors que els produeixen.

A partir dels anys 90, Perú viu un boom extraordinari en la promoció de les exportacions agrícoles. El cultiu d'espàrrec en aquest país era pràcticament inexistent 20 anys enrere, i avui s'ha convertit en el producte agrícola número 1 per a l'exportació. La major part dels espàrrecs d'importació que es consumeixen a EEUU i Europa (sobretot Espanya), provenen de les terres costaneres peruanes ubicades en el projecte Chavimochic.

Perú disposa d'unes qualitats geogràfiques, com són el clima i enormes extensions de terres irrigades, d'una mà d'obra barata i d'unes avantatges comercials que atrauen els propietaris de les transnacionals agrícoles. Els baixos salaris i la precarització laboral són el reflex del poder dels propietaris.

La imatge de la pobresa avui a Perú és una dona del camp. El sistema productiu modern i industrialitzat es sustenta en una divisió laboral basada en les relacions de gènere, ja que molts dels treballadors precaris necessaris per mantenir l'engranatge del sistema estan

feminitzats. En el cas de la indústria agrícola de l'espàrrec, la precarització laboral de les dones s'expressa gairebé en totes les etapes de la cadena productiva.

Directa o indirectament l'Estat és còmplice d'aquest fet, disposat a garantir a les grans indústries agrícoles l'accés als recursos naturals sense problemes, i a permetre l'incompliment d'unes condicions laborals justes pels treballadors del sector agrícola del seu país.

D'altra banda, l'experiència en el mateix període de temps en les terres navarreses dedicades tradicionalment al cultiu d'espàrrec tampoc és positiva per la comunitat agrícola, ja que molts petits i mitjans productors d'espàrrec de Navarra s'han vist forçats a abandonar l'activitat i migrar. L'espàrrec navarrès pateix greus problemes a causa de la competència deslleial de l'espàrrec d'importació provinent del Perú. Davant d'això, l'estat espanyol tampoc fa grans moviments per aturar aquesta situació injusta que

ja va començar dècades enrere. Per tant, s'observa com aquest desequilibri territorial està generant greus conseqüències socials però

també greus problemes en els ecosistemes, tant a Perú com a Navarra.

En el cas navarrès, la pèrdua d'ocupació en el sector agrari dona pas a un procés d'abandonament de terres important. La manca de continuïtat en el cultiu tradicional d'espàrrrec provoca una transformació del medi i en ocasions atrau les empreses immobiliàries que compren terres de conreu a l'espera que es facis urbanitzables.

Una conseqüència important d'aquesta desagrariització que viu Navarra, i altres països europeus, és l'enorme dependència externa que genera per l'aprovisionament d'aliments. Cada cop es produeix menys de forma local, de manera que s'importen milers de tones d'aliments produïts a gran escala en els països on els costos són menors. Hi ha molts aliments de consum habitual en l'actual model alimentari que reproduïxen aquesta pauta, l'espàrrrec n'és un exemple.

Avui dia, els aliments són pures mercaderies. Sota la lògica neoliberal en que està immersa la major part del planeta, només aquelles persones que tenen suficients diners poden accedir al menjar.

En conclusió, la globalització dels mercats duta a terme segons les condicions dels últims 30-40 anys, contràriament al que havien promès els qui la van impulsar, crea un camp de joc terriblement injust, generant en aquest cas d'estudi, problemes considerables tant a Perú (el Sud) com a Navarra (el Nord). En tots dos països, com s'ha vist, l'expansió d'aquest model genera dificultats per la supervivència i evolució del petit i mitjà agricultor i el medi ambient; i avantatges superiors per comptades empreses transnacionals del sector agrícola.

A més a més, al final de cada una de les parts del document, es

mostra com arrel d'aquest malestar han anat naixent diversos moviments i organismes de resistència a Perú i Navarra, però també a la resta del planeta per tractar-se d'un model devastador que afecta tant local com universalment.

Són moviments que lluiten per crear alternatives concretes als problemes imposats per la globalització. Gran part d'aquest patrimoni de defensa del món rural, d'experiències, d'idees i de denúncia, amb el temps s'ha anat plasmant en un moviment internacional que l'aglutina, la "Via Campesina".

A partir d'aquí, s'ha elaborat la proposta de la Sobirania Alimentària amb l'objectiu de defensar, per a cada poble i nació, el retorn del control sobre els

aliments que produeix i consumeix, recuperant totes les eines jurídiques, tècniques i polítiques que necessiti, incloent el control sobre els preus i el circuit d'intercanvi. S'entén que els aliments, i per tant el model alimentari de cada país, no han de dependre dels desitjos del mercat internacional ni de les estratègies polítiques dels governs i els organismes influents.

Per acabar, apuntar breument que no es tracta de tornar al passat i renunciar a la tecnologia, tot al contrari, es tracta de trobar alternatives vàlides justes socialment i sostenibles pel medi ambient. L'agricultura, igual que la ramaderia i la pesca, són activitats profundament lligades a la terra, que històricament han estat el principal vehicle de relacions de les dones i els homes amb el seu entorn natural. Els principis i les tècniques d'aquests oficis tradicionals representen una elaboradíssima síntesi d'aprofitament i conservació dels ecosistemes. L'avarícia del benefici econòmic ràpid i a qualsevol preu està sent capaç de destruir la biodiversitat del planeta després de milers d'anys d'equilibri.

Referències

Bibliografia

- AAVV Amigos de la Tierra Alimentos kilométricos. *Las emisiones de CO2 por la importación de alimentos al Estado Español*
- Cancino, I. *Estrategias de adaptación y gestión del riesgo frente al Cambio Climático en la costa norte y central del Perú y en la sierra central.* (CEPES)
- Corres Velasco, A.; Madrazo Revuelta, J.; García, X.; Hoyos, D. Mugarik Gabeko Albaitariak Veterinarios Sin Fronteras 2010. *¿Te comes el mundo? La deuda externa de los alimentos en Euskal Herria: la producción y el consumo del espárrago como estudio de caso*
- Montagut, X.; Fabrizio, D. 2008. *Alimentos globalizados. Soberanía alimentaria y comercio justo.* Prólogo de Paul Nicholson. Barcelona: Edic. Icaria-Antrazyt
- Moore Lappé, F.; Collins, J.; Rosset, P.; Esparza, L. 2005. *Doce mitos sobre el hambre. Un enfoque esperanzador para la agricultura y la alimentación del siglo XXI.* Barcelona: Edic. Icaria-Antrazyt
- Sisó Terraza, P. Proyecto Final de Carrera Ingeniero Agrónomo. UPN i ULL. *Actitud de los consumidores navarros y catalanes ante la do. aceite de oliva “les garrigues” y la de. “espárragos de navarra”*

Webgrafia

- Dipòsit de la recerca de Catalunya:
<http://www.recercat.net/>
- Organización de las Naciones Unidas para la Alimentación i la Agricultura (FAO):
http://www.fao.org/index_es.htm
- División de Estadística de la FAO: <http://faostat.fao.org/>
- Síntesis de la legislación de la UE:
http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/agricultural_products_markets/167001_es.htm
- Organización Mundial del Comercio (OMC):
<http://www.wto.org/indexsp.htm>
- Observatori de Deute en la Globalització (ODG):
<http://www.odg.cat>
- Proyecto Especial Chavimochic:
<http://www.chavimochic.gob.pe>
- Ministerio de Agricultura de Perú (MINAG):
<http://www.minag.gob.pe>
- Sistema Integrado de Información de Comercio Exterior (SIICEX):
<http://www.siicex.gob.pe>
- Camposol:
<http://www.camposol.com.pe/>
- MCA Spain (Mendavia):
<http://www.mcasl.com>
- Grupo IAN:
<http://www.grupoian.com/>
- Espárragos La Carretilla:
<http://www.carretilla.info/es>
- Conservas Casagrande:
<http://www.conservascasagrande.com/>
- Solidarity Center:
<http://www.solidaritycenter.org/>
- Instituto Peruano del Espárrago y Hortalizas:
<http://www.ipeh.org/>
- Red Peruana por una Globalización con Equidad (RedGE)
<http://www.redge.org.pe/>
- Centro Peruano de Estudios Sociales (CEPES):
www.cepes.org.pe/
- La Revista Agrària:
<http://www.larevistaagraria.org>
- CEPES RURAL Noticias, artículos, videos y entrevistas sobre Desarrollo Rural:
<http://cepesrural.lamula.pe/>
- El Observatorio “Tierras y Derechos”:
<http://www.observatoriotierras.info/>

- Centro de Estudios y Promoción del Desarrollo (DESCO): <http://www.desco.org.pe/>
- Agroexportacion sin Explotacion: <http://agroexportacionsinexplotacion.blogspot.com.es/>
- Departamento de Desarrollo Rural, Medio Ambiente y Administración Local del Gobierno de Navarra: <http://www.navarra.es>
- Consebro. Asociación de industrias agroalimentarias de Navarra, La Rioja y Aragón: <http://www.consebro.com/>
- Sindicato agrario de Navarra Unión de Agricultores y Ganaderos de Navarra (UAGN): <http://www.uagn.es>
- EHNE: <http://www.ehne.org>
- Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos (COAG): <http://www.coag.org>
- Veterinarios Sin Fronteras (VSF): <http://vsf.org.es/>
- Ekologistak Martxan: <http://www.ekologistakmartxan.org>
- No et mengis el món: <http://noetmengiselmon.org/>
- Intermon Oxfam: <http://www.intermonoxfam.org>
- GRAIN: <http://www.grain.org/>
- Vía Campesina: <http://viacampesina.org>
- <http://www.diariodenavarra.es/>
- <http://www.gara.net>
- <http://elpais.com>
- <http://elcomercio.pe>
- <http://www.larepublica.pe>
- <http://www.chimbotenlinea.com>
- <http://www.javierhermosodemendoza.com/jhdm/ap.asp>
- <http://www.noticiasdenavarra.com>

En el 2011, la Xarxa de Consum Solidari va decidir estructurar les seves activitats en els àmbits de la investigació, l'anàlisi crítica i la formació amb la creació de l'**Àrea d'Anàlisi de la Xarxa (AAX)**, una divisió específica dirigida a coordinar la política d'anàlisi, investigació i formació pròpies, però també a oferir serveis de consultoria i formació a tercers, especialment a organitzacions que treballen en els àmbits agropecuari, del desenvolupament rural i/o del consum responsable. El treball de l'**AAX** és un treball especialitzat, centrat en aquells àmbits en els quals la Xarxa de Consum Solidari té un bagatge acumulat de coneixement, competència i experiència: amb la Sobirania Alimentària com a paradigma, l'**AAX** està especialitzat en Desenvolupament rural, Producció, transformació i comercialització agropecuària, Consum Responsable (Comerç Just i Turisme Responsable), Enfortiment organitzatiu per a la incidència en polítiques públiques que afecten al món rural, i en l'Educació per al Desenvolupament en aquests àmbits.

La **Xarxa de Consum Solidari** és una associació que des de l'any 1996 treballa en l'àmbit del comerç just i el consum responsable. La **Xarxa** te una visió integral del comerç just que engloba tot el cicle d'un producte: des de la seva producció fins a la seva comercialització. La **Xarxa** defensa un comerç just amb una voluntat de transformació radical del sistema, que pagui un preu digne al productor, que respecti el medi ambient, els drets de les dones i que subministri aliments sans i adequats culturalment, així com el dret a la sobirania alimentària dels pobles enfront de l'actual control de la cadena alimentària per part de transnacionals agroalimentàries i les grans cadenes de distribució.

Barcelona. Setembre de 2013

www.xarxaconsum.net

L'actual model alimentari i l'expansió de la indústria agrícola han generat un daltabaix global sense precedents: acceleració del canvi climàtic, reducció de la biodiversitat a unes poques espècies que produeixen molt en poc temps, concentració de la propietat de la terra en poques mans, fam, davallada de preus dels productes agrícoles, ... diferents efectes d'una mateixa conjuntura i el desig d'aferrar-se a un model en acceleració constant que és insostenible.

El cas de l'espàrrec, un producte tradicional a Navarra i ara en crisi per les importacions, és un exemple de com aquest model afecta la pagesia del Nord i del Sud.

Amb el suport de:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament